

Een ontdekkingsstocht van enkele tientallen, zeer uiteenlopende, organisaties naar een optimale besteding van het Waddenfonds

Augustus 2006

Deze publicatie kwam tot stand met financiële steun van ANWB en Kop & Munt.

Samenvattend

In het Waddengebied ontmoeten mensen, natuur en werk elkaar. Om de kwaliteit van dit wereldberoemde gebied ook in de toekomst te waarborgen, zijn investeringen noodzakelijk. Investerings in de kwaliteit van natuur, maar ook in economische activiteiten, toerisme en visserij. Enkele tientallen, zeer uiteenlopende, organisaties hebben acht thema's benoemd, waarbinnen concrete projectideeën zijn uitgewerkt.

De organisaties realiseren zich terdege dat niet ieder projectidee op de instemming van alle organisaties kan rekenen. Dat staat de voortgang van de samenwerking echter niet in de weg. Gedurende de looptijd van het Waddenfonds blijven de organisaties met elkaar in overleg en blijven zij voorstellen voor verdere investeringen ontwikkelen. Uitgangspunt hierbij vormt het Uitvoeringsplan van het Waddenfonds, zoals dat door de Rijksoverheid is opgesteld.

De thema's zijn:

- Herstel veerkracht ecosystemen
- Kwelders
- Landschap/cultuurhistorie
- Duurzame visserij
- Economische ontwikkeling en energie
- Labeling & Merken
- Duurzaam toerisme
- Educatie

Per thema zijn concrete projectideeën geformuleerd.

Meer informatie over de samenwerking:

Herman Verheij

telefoon: (0517) 493 640

e-mail: verheij@waddenvereniging.nl

Taco van den Heiligenberg

telefoon: (0592) 305 064

e-mail: T.vandenHeiligenberg@natuurmonumenten.nl

De projectideeën zijn apart beschreven in de bundel 'Project-ideeën Waddenfonds'. Deze bundel is te downloaden op www.waddenvereniging.nl

Betrokken organisaties:

- ANWB
- ATO Noord-Holland
- ECNC
- Ecomare, centrum voor wadden en Noordzee, Texel
- Energy Valley
- Friese Milieu Federatie
- Gewest Kop van Noord-Holland
- Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier
- It Fryske Gea
- IVN
- Kamer van Koophandel Friesland
- Kamer van Koophandel Groningen
- Kamer van Koophandel Noordwest Holland
- Kop & Munt
- Kustvereniging EUCC
- Landschap Noord-Holland
- LTO Noord
- Milieufederatie Groningen
- Milieufederatie Noord-Holland
- MKB-Noord
- NatureNet Europe
- Nederlandse Bond van Garnalen Kustvissers
- Nederlandse Vissersbond
- Producentenorganisatie Mossel
- Staatsbosbeheer
- Stichting Geïntegreerde Visserij
- Stichting Het Groninger Landschap
- Stichting WAD
- Stichting Waddencentra
- Stichting Waddengroep/Waddengoud
- Vereniging Natuurmonumenten
- VNO-NCW Noord
- VNO-NCW West
- Vogelbescherming Nederland
- Waddenvereniging
- Waterschap Hunze en Aa's
- Waterschap Noorderzijlvest
- Watersportverbond
- Wetsus

De provincies Groningen, Fryslân, Noord-Holland, de Vereniging van Waddenzeegemeenten en de samenwerkende Waddeneilanden ondersteunen het samenwerkingsproces dat ten grondslag ligt aan deze publicatie.

Bij de voorplaat: Het beeld 'De stenen man', voorstellende Caspar di Robles, zoals dat in Harlingen staat. Het tweehoofdige beeld kijkt zowel richting de zee als richting land. Dit staat symbool voor de tientallen organisaties die een gezamenlijke visie hebben ontwikkeld op de optimale besteding van het Waddenfonds. Ook hierbij is zowel gekeken naar investeringen in landschappelijke als in economische waarden. (Foto's en ontwerp: Sjoerd Weiland; foto 'Stenen Man': Tess Schill)

Ontdek het Wad, het Wad ontdekt

In het Waddengebied ontmoeten mensen, natuur en werk elkaar. En dat in een machtig decor van ruimte, dynamiek en rust tegelijk, vogels, land, zee en zout. Dit wereldberoemde Waddengebied verdient investeringen in de kwaliteit. De kwaliteit van de natuur, van de economische activiteiten, van het toerisme, de visserij. Op allerlei terreinen zijn achterstanden geconstateerd, maar zijn er ook kansen voor verbetering en nieuwe ontwikkelingen. De overheid begint daarom met het Waddenfonds. Met ondersteuning van dat fonds kunnen we gedurende 20 jaar investeringen doen die het gebied ten goede komen.

Het Waddengebied is waardevol, complex en kwetsbaar, en dat geldt in het bijzonder voor de Waddenzee. Er is in de afgelopen decennia een geleidelijke achteruitgang van de natuurlijke waarden geconstateerd. In economisch opzicht loopt het gebied sterk achter bij de rest van het land. Investerings in het gebied moeten daarom bij voorkeur integraal zijn en elkaar waar mogelijk versterken. Daarvoor zijn er legio mogelijkheden dankzij de creativiteit en het innovatieve vermogen die in het Noorden in ruime mate aanwezig zijn. Een brede samenwerking is onmisbaar. En dus heeft een groot aantal organisaties in de waddenregio die samenwerking gezocht.

Deze brochure is het eerste resultaat van die wil tot samenwerking. We willen laten zien wat voor programma's en projecten we gezamenlijk kunnen ontwikkelen. Maar er is meer:

De organisaties die deze publicatie onderschrijven zijn zich er van bewust dat met het Waddenfonds een instrument voorhanden is om het hele gebied een broodnodige impuls te geven. En dat dit instrument effectiever kan worden ingezet naarmate betrokken partijen meer samen optrekken. Zij nemen zich voor gedurende de looptijd van het Waddenfonds zoveel mogelijk in onderling overleg voorstellen voor investeringen te ontwikkelen.

Uitvoeringsplan

Voor het Waddenfonds heeft de overheid een Uitvoeringsplan opgesteld. Daarin staan de prioriteiten voor het Waddenfonds:

- Bij het doel 'Vergroten en versterken van de natuur- en landschapswaarden', ligt het accent de eerste vijf jaar op het herstel en behoud van de natuur als fundament voor toekomstige ontwikkelingen.
- Rond het doel 'Verminderen of wegnemen van externe bedreigingen van de natuurlijke rijkdom'; wordt de eerste vijf jaar gefocust op de kwelderontwikkeling als middel om in te kunnen spelen op de gevolgen van zeespiegelstijging, onder gelijktijdige versterking van de natuurwaarden. Daarnaast is er aandacht voor rampenbestrijding.
- Bij 'Sociaal-economische ontwikkeling' ligt het accent op het leggen van de fundamenten waarop een duurzame economie zich verder kan ontwikkelen, met als achterliggende gedachte de vergroting van de leefbaarheid.
- Rond 'Duurzame energie en bio-based economy' ligt de prioritering bij innovatie in combinatie met de specifieke kansen van het waddengebied.
- Bij het doel 'Kennisonwikkeling' wordt gefocust op de coördinatie en verbetering van de kennisinfrastructuur en op het vergroten van draagvlak door onder meer natuur- en milieueducatie.

Belangrijke eisen in het Uitvoeringsplan zijn dat de projecten integraal zijn en een breed draagvlak hebben. Natuurherstel, economische ontwikkeling, culturele en sociale vraagstukken hangen met elkaar samen en zijn van elkaar afhankelijk. De projecten dienen dus bij voorkeur meerdere doelen tegelijk.

Thema's

In deze brochure presenteren we programma's en projecten die integraal zijn, meerdere doelen dienen, de provincies overstijgen en niet controversieel zijn. Er blijken mooie projecten te bestaan die zonder conflicten kunnen worden aangepakt.

De organisaties steunen het samenwerkingsproces dat ten grondslag ligt aan deze publicatie. Met zó veel schouders er onder moet het Waddengebied over 20 jaar veel robuuster zijn. De natuur gaat er sterk op vooruit en wordt beter bestand tegen schommelingen, de veiligheid wordt vergroot, er komt meer en beter werk en het toerisme krijgt een impuls.

De projecten weerspiegelen de thema's waar samenwerking mogelijk is.

Het is niet een exclusief pakket dat het Waddenfonds in één keer zal uitputten. Dit is een momentopname van wat er in de zomer van 2006 is bedacht. Er komen ongetwijfeld projectvoorstellen die niet op de instemming van alle organisaties die deze publicatie onderschrijven kunnen rekenen. Maar dat staat de voortgang van de samenwerking niet in de weg, we willen hoe dan ook in gesprek blijven.

Thema's

In de discussies met de overheid over het Uitvoeringsplan, bleek dat veel niet-overheidsorganisaties al concrete ideeën hadden over wat er in de praktijk zou moeten gebeuren.

In enkele bijeenkomsten is besproken welke thema's kansen kunnen bieden voor herstel, ontwikkeling en samenwerking. De geselecteerde thema's bieden ecologische winst, hebben economisch voordeel en bieden ruimte voor sociale aspecten. Op de volgende thema's zijn vervolgens breed samengestelde werkgroepen aan de slag gegaan:

- Vergroten veerkracht natuur, o.l.v. Staatsbosbeheer en Waddenvereniging
- Kwelders, o.l.v. de natuurorganisaties en LTO Noord
- Landschap/cultuurhistorie, o.l.v. LTO Noord
- Duurzame visserij, o.l.v. de Waddenvereniging
- Economische ontwikkeling en energie, o.l.v. de Kamer van Koophandel
- Labeling/Merken, o.l.v. Stichting Wadden groep
- Duurzaam toerisme, onder leiding van de ANWB
- Educatie, o.l.v. IVN

De werkgroepen hebben projectvoorstellen ontwikkeld die binnen hun thema passen, vaak meerdere projecten per thema. Iedere werkgroep stond open voor alle organisaties met ideeën op dit thema. Ook de provincies hebben aansluiting gezocht bij meerdere thema's. De projecten zijn soms lokaal of gebiedsgericht, maar vaak gaat het om projecten die in het volledige Wadden-gebied uitgevoerd kunnen worden.

Bij ieder project is naast de titel en een korte omschrijving aangegeven bij wie men nadere informatie kan vragen en, waar mogelijk, wat het ongeveer gaat kosten. In deze brochure willen we laten zien aan wat voor soort investeringsprojecten we denken.

De werkgroepen zullen hun projecten verder uitwerken tot voldragen investeringsvoorstellen voor het Waddenfonds. De uiteindelijke indieners van voorstellen bij het Waddenfonds zijn daar dan vervolgens zelf verantwoordelijk voor.

Sommige projecten zullen snel klaar zijn, andere duren de volle 20 jaar.

Op de volgende pagina's volgt een beknopte beschrijving van wat er tot nu toe in deze samenwerking is besproken.

Vergroten veerkracht natuur

Door verschillende oorzaken is het herstellend vermogen van het ecosysteem Waddenzee in de afgelopen decennia achteruit gegaan. Het gebied is verschaald en er is dringend behoefte aan herstel van de kwaliteit. Herstel van de sedimentatie en erosieprocessen op landschapsschaal, herstel van de waterkwaliteit, herstel van zoet-zout overgangen en herstel van de biologische processen op en tussen de diverse niveau's in de voedselketen. Deze ingrijpende herstelmaatregelen worden gebaseerd op wetenschappelijke kennis en worden begeleid met monitoring en verder onderzoek. Natuurherstel en natuurbeheer houden niet bij de landsgrenzen op. In trilateraal en Europees verband zal onder 'Vergroten veerkracht natuur' ook trans-nationale samenwerking worden gezocht.

Kwelderherstel

Kwelders vormen gevarieerde biotopen en zijn een kenmerkend onderdeel van het wadden-ecosysteem, zijn van belang voor de kustverdediging en hebben zowel agrarische, natuurlijke als recreatieve waarde. Binnen dit thema gaat het om kwaliteitsherstel van de bestaande kwelders, onder andere door agrarisch medegebruik, en waar mogelijk de ontwikkeling van nieuwe kwelders te stimuleren.

Cultuurlandschap

De ontwikkeling van het Waddenlandschap is gevarieerd. Het is voor het overgrote deel gevormd door menselijk handelen en laat zich deels nog 'lezen' als een geschiedenisboek. Binnen dit thema wordt dat boek toegankelijk gemaakt. Maar ondertussen verandert er veel in de manier waarop we het land gebruiken. Het is de bedoeling deze voortgaande ontwikkeling in te passen in de context van de bestaande structuren, waarbij mogelijk ook 'land art' een rol kan spelen.

Visserij

De belangrijkste vormen van visserij die in de Waddenzee nu nog worden uitgevoerd betreffen die op mosselen en garnalen. Vissers op het Wad streven naar een blijvend profijtelijke bedrijfsvoering die het natuurlijke productievermogen van het gebied in tact laat. Daarnaast zoeken vissers uit de waddenregio naar mogelijkheden om – vooral ook in de kleine waddenhavens – een breder assortiment kwaliteitsproducten aan te voeren in overeenstemming met de natuur en het seizoen. Een veelzijdige en bedrijvige kustvisserij maakt verbindingen mogelijk naar de toeristische sector en de horeca. Dit type bedrijvigheid draagt sterk bij aan het authentieke waddenimago. Hiervoor zijn onderzoek en experimenten nodig, maar ook intensief overleg: dit kan stimulansen creëren voor een hernieuwd samenwerkingsproces tussen vissers, onderzoekers en instanties die betrokken zijn bij de bescherming en het beheer van de Waddenzee. Naast verantwoord visserijkundig gebruik zal daarin ook het vergroten van de veerkracht van het ecosysteem een rol spelen.

Economie en energie

Werk en bedrijvigheid in de Waddenregio verdienen extra aandacht. Een gezonde evenwichtige economie draagt bij aan de kwaliteit van leven. Streekeigenheid en duurzaamheid bieden daarbij extra economische kansen. Het blijven benutten van de mogelijkheden van de aanwezige bedrijvigheid en het bestaande ruimtelijke gebruik is noodzakelijk. Dit met aandacht voor het specifieke en hoogwaardige karakter van het gebied.

Duurzame energie biedt grote kansen voor de versterking van de economie van de regio. Door goed in te spelen op thema's als biomassa, energie uit water, wind en groen gas kan zich een economisch cluster ontwikkelen waarin noordelijke bedrijven een voorsprong nemen. Dit sluit aan bij een van hoofddoelen van het Waddenfonds, namelijk: 'een substantiële transitie naar een duurzame energiehouding in het waddengebied en de aangrenzende gebieden'.

Havens

Havens zijn belangrijke sociaal-economische trekkers. In het Waddengebied grenzen ze aan of liggen ze in een kwetsbaar natuurgebied. Voor de verdere ontwikkeling van havengebonden activiteiten in de regio sluiten de betrokken partijen in dit thema aan op initiatieven als 'Duurzaam Harlingen'. Daarbij onderzoeken ze onbevooroordeeld de mogelijkheden die de specifieke situatie van elke haven biedt.

Labeling

Als onderdeel van het bevorderen van een 'Waddenidentiteit' wordt een 'Waddenmerk' ontwikkeld. Dit merk garandeert naast kwaliteit ook regionaliteit. Producten en diensten die het Waddenmerk voeren zijn getest op duurzaamheid en streekgebondenheid, zodat de bezoeker/gebruiker/consument weet dat zijn bestedingen een verantwoorde bijdrage aan de Waddeneconomie vormen.

Recreatie en toerisme

Het gaat er vooral om een 'marketing-concept' voor het Waddengebied als geheel te ontwikkelen. Nu zijn er nog te veel losse strategieën die elkaar eerder verzwakken dan versterken. Bij het ontwikkelen van een dergelijk concept moeten de unieke kenmerken van het gebied – en de noodzaak die te beschermen en te versterken – centraal staan. Willen bezoekers het gevoel krijgen dat ze echt

welkom zijn en dat ze zich in een bijzondere omgeving bevinden, dan helpt het als de regionale bevolking die, al dan niet beroepshalve, met de bezoekers in contact komt doordrongen is van het belang van goed gastheerschap. Ook hiervoor is het gewenst een gemeenschappelijk 'Waddenbezoek' te ontwikkelen.

Tenslotte is er aandacht voor initiatieven die de bezoeker iets extra's bieden, bij voorbeeld het aantrekkelijker maken van de oude vissersplaatsen, de Afsluitdijk, of een netwerk van wandelpaden.

Educatie

Een aanzienlijk aantal natuur- en/of cultuurcentra in het Waddengebied levert een bijdrage aan de dienstverlening aan de gasten door onderlinge afstemming (inclusief het ontwikkelen van materiaal en programma's) en samenwerking, onder andere door het vaststellen van jaarlijkse thema's en het ontwikkelen van aansprekende activiteiten.

Eilandoverleg

Voortbordurend op het concept van de Stichting Duurzaam Texel komen er op alle eilanden samenwerkingsverbanden die kunnen functioneren als kraamkamer voor nieuwe initiatieven, maar ook kunnen helpen bij het op elkaar afstemmen van activiteiten. Zodoende worden de eilanders weer zelf verantwoordelijk voor wat er op hun eiland gebeurt en ontstaat er draagvlak dat ook een rol kan spelen bij het ontwikkelen van Waddenfonds-gereputeerde activiteiten.

Projecten

Hieronder een overzicht van de projectvoorstellen die in de loop van dit proces zijn ontwikkeld c.q. genoemd. De voorstellen zijn nog niet allemaal 'uitontwikkeld'. Soms ontbreekt het nog aan de juiste formulering, soms is de planning nog onzeker en dan weer kunnen de kosten nog niet goed worden geschat. Soms komt een bepaald onderwerp in verschillende projecten voor, zoals bijvoorbeeld een Waddenmerk. Dergelijk ogenschijnlijke overlappingsen leiden in onze samenwerking juist tot wederzijdse versterking.

Vergroten veerkracht natuur

- De kwaliteit van natuur, milieu en landschap van het waddengebied fundamenteel verbeteren, zodanig dat invloeden van buiten beter kunnen worden opgevangen; met gebruikmaking van de laatste stand van de wetenschap
- De wetenschappelijke kennis en het onderzoek (monitoring, toegepast en fundamenteel) bundelen en focussen op herstel van kwaliteit van natuur, milieu en landschap van het waddengebied.

Contact: e.lammerts@staatsbosbeheer.nl of
woudstra@waddenvereniging.nl

Budget: ca. 3,5 miljoen per jaar voor de voor
bereiding en het wetenschappelijk
onderzoek

Energieprojecten Energy Valley

- Energietransitiepark Eemsdelta voor omzetting van biomassa in stroom, brandstoffen en groen gas;
- Incubatiegebied Waddeneilanden voor een gezamenlijke aanpak voor verduurzaming van de energievoorziening;
- Agriport A7 in de Wieringermeer, waar demonstratiefaciliteiten zullen worden gerealiseerd op het snijvlak van landbouw en energie;
- Ontwikkeling van de thuiscentrale als opvolger van de verwarmingsketel;
- DarwinD, ontwikkeling van een nieuwe generatie windmolens voor de offshore;
- Blue Energy, productie van stroom uit zoet en zout water;
- Tocardo, een nieuw concept voor getijdenenergie;
- Groen gas als groene vervanger van aardgas;
- Innovatieve Energy Business, een programma om met het MKB nieuwe energie-uitdagingen op te pakken;
- Fonds ontwikkeling Energiecluster ten behoeve van het verstrekken van ondernemingskapitaal voor bedrijven op het gebied van duurzame energie.

Contact : info@energyvalley.nl

Budget: 2007-2011 65 miljoen

Visserij

- Verdere optimalisering van vistuigen voor de garnalenvisserij en andere sleepnetvisserijen. Doel is de verdergaande verlaging van het bijvangstpercentage en minder bodemberoering en brandstofgebruik;
- Het proces naar een duurzaamheids-certificering voor de garnalenvisserij in de Waddenzee;
- Het ontwikkelen van oplossingen voor een grotere onafhankelijkheid van natuurlijke hulpbronnen in de mosselcultuur;
- Stimulansen voor gemengde visserijbedrijven: experimenten met nieuwe soorten en nieuwe selectieve vistuigen, voorzieningen in de havens voor het verwerken van een breder pakket vis, schaal- en schelpdieren en voor de afzet daarvan in de waddenregio.

Contact: petersen@waddenvereniging.nl

Budget: 12 miljoen

Kwelderherstel

- Natuurherstel (meer (primaire) kwelder, meer natuurlijke dynamiek, betere vegetatie, meer vogels);
- meer veiligheid voor de kust;
- verbeteren agrarisch en recreatief gebruik van de kwelder.

Contact: bspliethoff@ltonoord.nl

Budget: 35 miljoen

Ecologische verbindingen

Wieringerrandmeer

Realisatie van een droge ecologische verbinding aan de zuidkant van het meer en een natte ecologische verbinding langs de Wierdijk en via de vooroevers van het nieuwe meer.

Contact: vanvuuren@kopenmunt.nl

Budget: PM

Kansen voor natuur- en cultuurhistorie

- Het ontwikkelen en implementeren van regelingen om natuur- en cultuurwaarden te beheren;
- Het opzetten van een duurzame vergoedingssysteem om het beheer hiervan op lange termijn te garanderen;
- Het inbedden van het beheer van natuur- en cultuurwaarden en financiering daarvan in een structurele publiek-private samenwerking en kennisinfrastructuur.

Contact: info@boerennatuur.nl

Budget: PM

Duurzame gebiedseigen plattelandseconomie

- Uitbreiding en vernieuwing van ketens voor streek-eigen producten en diensten in de Waddenregio;
- Ontwikkelen nieuwe markten en nieuwe verkoop-punten;
- Verkoopstimulering van gecertificeerde producten uit het Waddengebied in diverse marktsegmenten;
- Streek-eigen, verbrede landbouw in de Waddenstreek;
- Streek-eigen, duurzame visserij in Waddenstreek;
- Biodiversiteit en streek-eigen dieren en teelten in de Waddenstreek als basis voor nieuwe ketens;
- Streekstroom.

Contact: info@waddengoud.nl

Budget: PM

Duurzaam eilandoverleg

De gefaseerde oprichting van breed samengesteld platforms voor duurzame, economische projectontwikkeling en -uitvoering op alle eilanden. In de praktijk: niet alleen milieuverbeteringen, maar ook sociale en economische duurzaamheid: groen, gasten en geld.

Contact: a.woertink@ivn.nl

Budget: 1,3 miljoen

Verduurzamen en revitaliseren haven- en bedrijventerreinen in het Waddengebied

Duurzaam functionerende en gemoderniseerde bedrijventerreinen, die kunnen functioneren zonder belasting van Waddenmilieu en goed ondernemersklimaat bieden.

Contact: vanvuuren@kopenmunt.nl

Budget: PM

Overdragen pilot 'Ruimte voor Duurzame Economie Harlingen' naar andere havens

Aanpak voor duurzame ontwikkeling havengebied aan de Waddenzee overzetten naar andere Waddenhavens.

Contact: ewind@leeuwarden.kvk.nl

Budget: PM

Verduurzaming havenfuncties Den Helder

- Opheffen verkeerscongestie in Den Helder nabij het havengebied;
- Een betere doorstroming van het overige verkeer;
- Vermindering uitstoot schadelijke uitlaatgassen van wachtend toeristenverkeer in een woon- en werkgebied;
- Een betere bereikbaarheid van de haven voor de offshorebedrijven.

Contact: vanvuuren@kopenmunt.nl

Budget: PM

Kwaliteitsverbetering en duurzame ontwikkeling jachthavens Waddenzee

Verbetering van de ligplaatsfaciliteiten van de jachthavens, incl. inzet duurzame energievormen en afvalverwerking, vergroten van de duurzaamheid van de vaarrecreatie in het Waddengebied.

Contact: vanvuuren@kopenmunt.nl

Budget: PM

Opzetten Waddeninvesteringsfonds

Generiek investeringsfonds t.b.v. Waddengerelateerde investeringen van het MKB in innovatie en kwaliteitsverbetering.

Contact: ewind@leeuwarden.kvk.nl

Budget: PM

Waddenmerk

Het gefaseerd invoeren van een streekmerk voor alle maatschappelijke en economische activiteiten in het Waddengebied die voldoen aan criteria van duurzaamheid en regionaliteit.

Contact: info@waddengoud.nl

Budget: 2,2 miljoen

Toeristische marketing Waddengebied

Het in de markt zetten als toeristische product van het waddengebied in zijn geheel. De aanwezige natuur- en cultuurhistorische doelen in het waddengebied worden daarbij gepresenteerd als de parels van de ketting, die het waddengebied vormt.

Contact: sengelsman@anwb.nl

Budget: 1,5 miljoen

Gastheerschap Waddengebied

Impuls aan gastheerschap in regio, waarbij dienstverleners in recreatieve sector gezamenlijk waarden Waddengebied bepalen, deze vervolgens innovatief inpassen in bedrijfsvoering en activiteiten, teneinde kwaliteit dienstverlening en activiteiten-aanbod te verhogen en te vernieuwen.

Contact: a.woertink@ivn.nl, oosterhoff@mkb.nl

Budget: 10 miljoen

Invoering Wadwachtstelsel

Terreinbeheer tijdens het recreatieseizoen op kwetsbare buitendijkse locaties. Vanuit een publieksvriendelijke houding zorgen wadwachters dat de rust wordt gehandhaafd op een tiental, zowel door mensen als door vogels en zeehonden, drukbezochte zandbanken en punten van eilanden.

Contact: lenze@stichtingwad.nl

Kosten: 5 miljoen

Versterking samenwerking Waddencentra

- Een flinke kwaliteitsimpuls voor educatie en draagvlak rondom duurzame ontwikkeling, behoud en bescherming van het Waddengebied;
- Een versterkt en vernieuwd aanbod aan van natuurrecreatieve activiteiten in het Waddengebied.

Contact: a.woertink@ivn.nl

Budget: 18 miljoen

Oude Paden, Nieuwe Wegen

De toegankelijkheid en leesbaarheid van het landschap in de waddenkust vergroten door een stelsel van oude wegen en paden in samenhang met landschappelijke en cultuurhistorische waarden (het verhaal van het landschap) te herstellen/aan te leggen. Hierbij de ommetjes rond de dorpen te integreren in een samenhangend netwerk van wandelpaden in de regio.

Contact: sengelsman@anwb.nl

Budget: Circa 0,5 miljoen per gebied

Old Skippers Towns

De levendigheid en de leefbaarheid in de traditionele haven- en visserij plaatsen te versterken door het maritieme karakter ervan te behouden en dit cultuurhistorische erfgoed mede in te zetten voor toeristische vermarkting.

Contact: info@waddengoud.nl

Budget: PM

De Afsluitdijk, meer dan de moeite waard

De Afsluitdijk wordt een toeristische voorziening waar informatie, educatie en vermaak centraal staan, met behoud van het bestaande karakter (eenvoud, robuust en puur) en met een regionale, nationale en internationale aantrekkingskracht.

Contact: sengelsman@anwb.nl

Budget: 4 miljoen

Bescherming van kwetsbare zee en deltagebieden

Het instellen van een multidisciplinaire deeltijd leerstoel "Bescherming van kwetsbare zee en deltagebieden" en daarmee door het entameren en verrichten van toegepast en fundamenteel onderzoek tot een optimale bescherming te komen tegen operationele lozingen en verontreinigingen ten gevolge van ongevallen op de Waddenzee en de vaarroutes ten noorden van de Waddenzee.

Contact: vanvuuren@kopenmunt.nl

Budget: PM